

ISTORIJA PSIHOANALIZE U SRBIJI U XX VEKU

Boris Kordić

UDK: 615.851.1(091)(497.11)“20”

Fakultet Bezbednosti, Univerzitet
u Beogradu, Beograd, Srbija

UVOD

Freud se ubraja među najveće mislioce XX veka, a psihoanaliza je nastavila da živi na različite načine i nakon smrti njenog tvorca. Ona je, pre svega, prisutna kroz delatnost psihoanalitičara, njihov svakodnevni psihoterapijski rad; kroz razvijanje psihoanalitičke teorije kao načina razumevanja i tumačenja psihičkog života čoveka i njegovog ponašanja; kroz udruženja psihoanalitičara i njihovu istraživačku, didaktičku, izdavačku i ostale delatnosti; kroz primenu psihoanalize u raznim oblastima života; kroz umetničku i društvenu kritiku; kroz razne reakci-

Kratak sadržaj

Razvoj psihoanalize u Srbiji je predstavljen kroz rad ljudi u Srbiji koji su širili psihoanalitičku misao i praksu kroz klinički i edukativni rad. Izdvojena su dva osnovna kriterijuma za odabir: a. didaktička analiza, i b. osnivanje udruženja. Prvi analizirani psihoanalitičari u Srbiji su Nikola Šugar i Hugo Klajn. Nakon II svetskog rata Vojin Matić, koji je prošao trogodišnju didaktičku analizu kod Nikole Šugara, nastavlja sa edukativnim radom i didaktičkom analizom koju je kod njega prošlo oko trideset kandidata. Prvi krug njegovih analizanada je dobio ime „matičevci“ i nastavio sa edukativnim radom i didaktičkim analizama kandidata. Krajem XX veka je Tamara Štajner-Popović pokrenula akciju međunarodnog priznavanja psihoanalize u Srbiji koja se završila 2004. kada je Beogradsko psihoanalitičko društvo postalo ravnopravan član Internacionalnog psihoanalitičkog društva.

Ključne reči: istorija psihoanalize, Vojin Matić, Beogradsko psihoanalitičko društvo, Internacionalno psihoanalitičko društvo

je koje su nastale na psihoanalizu; itd. U ovom članku nam je želja da pratimo kako se psihoanaliza razvijala u Srbiji tokom XX veka i to iz dva aspekta koja smatramo da su bitna za život psihoanalize: a. kroz prenošenje veštine psihoanalitičkog rada didaktičkom (trening) analizom, i b. kroz stvaranje i razvijanje psihoanalitičkih udruženja.

Zašto baš ova dva kriterijuma? Na okruglom stolu „100 godina psihoanalize“ održanom na Saboru psihologa 2006. godine iz publike je postavljeno pitanje beogradskim psihoanalitičarima „šta smatraju da je Freud-ovo najveće otkriće“. Odgovorio sam da je to psihoana-

litički metod, jer bez metoda ne bi bilo istraživanja, otkrića i teorija. To smatram kao odgovor na pitanje zašto prvi kriterijum. A drugi kriterijum zato što su psihoanalitička društva mesto gde se postavljaju standardi za edukaciju, razvoj i unapređenje psihoanalize. U tom smislu društva određuju način usvajanja neophodnih znanja i veština za sticanje prava za samostalnim psihoanalitičkim terapijskim radom.

Preteču psihoanalize čini Breuerov rad sa histeričnim pacijentkinjama kada je u njihovim sećanjima tragao za poreklom i objašnjenjem simptoma. To predstavlja prvo jasno psihogeno objašnjenje duševnog oboljenja. Breuer je upoznao Freuda sa svojim otkrićima i to je predstavljalo početak zajedničke saradnje koja je rezultirala objavljivanjem Studija o histeriji 1895. godine [1]. Freud nije bio zadovoljan rezultatima koje su postizali Breuerovim metodom koji se zasnivao na hipnozi i sugestiji, te je razvio psihoanalitički metod radi spoznaje psihičke stvarnosti [2] na osnovu kojeg je došao do tako značajnih otkrića kao što su nesvesno, infantilna seksualnost, Edipov kompleks i mnoga druga [3]. Osnovu metoda čini psihoanalitička situacija u kojoj pacijent leži na kauču i saopštava svoje slobodne asocijacije dok ga psihoanalitičar sluša sa tzv. „slobodno lebdećom pažnjom“ (što znači pažnjom koja se ne usmerava na određene detalje) sedeći u fotelji iznad njegove glave. U određenim momentima analitičar interveniše da bi unapredio razvoj procesa i interpretira da bi pacijent došao do uvida u svoje psihičko funkcionisanje.

Istovremeno sa otkrićem psihoanalitičkog metoda Freud je započeo svoju samoanalizu, otprilike 1897. godine. Zahvaljujući njegovoj samoanalizi nastala je

knjiga Tumačenje snova, objavljena 1900. godine [4]. Kasnije će Freud postaviti uslov da svako ko želi da se aktivno bavi primenom psihoanalitičkog metoda u lečenju mora i sam da prođe svoju analizu. Prvi psihoanalitičari bili su, tako, Freudovi učenici. O samim počecima Freud piše u „O istoriji psihoanalitičkog pokreta“ 1914. sledeće [5]: „Od 1902. godine nadalje, nekolicina mladih doktora se okupila oko mene sa jasnom namerom da uče, praktikuju i šire znanje psihoanalize. Poticaj je došao od kolege koji je sam doživeo blagotvorne efekte analitičke terapije. Redovni sastanci su se održavali uveče određenim danima u mojoj kući, odvijale su se diskusije prema određenim pravilima a prisutni su se trudili da pronađu svoje puteve u ovom novom i nepoznatom polju istraživanja i da zainteresuju ostale za nj.“

Druga značajna grupa zainteresovanih za psihoanalizu se okupila u Zürichu predvođena E. Bleulerom i C.G. Jungom. 1908. godine je u Salzburgu održan prvi Internacionalni psihoanalitički kongres. Iste godine je Abraham osnovao Berlinško psihoanalitičko društvo, a narednih godina su osnovana društva u New York-u, Budimpešti i Londonu. Prva psihoanalitička klinika je osnovana u Berlinu 1921. godine na inicijativu dr M. Eitingtona. Rad klinike se fokusirao na tri cilja: psihoanalitički trening, psihoanalitički tretman za one koji ne mogu da ga priušte privatno, i psihoanalitička istraživanja. U radu klinike su učestvovali pored ostalog Ernst Simmel, Otto Fenichel, Carl Müller-Braunschweig, Hans Lampl, Karen Horney, Hanns Sachs, Franz Alexander, Sandor Rado, Siegfried Bernfeld, Felix Boehm, Eugen J. Hárnik, Max Eitingon. Na ovoj klinici započinje istorija srpske psihoanalize. Nikola Šu-

gar, rodom iz Subotice, nakon završenog medicinskog fakulteta u Pragu 1923. godine, prešao je u Berlin i prošao svoju trening analizu kod F. Boehma u trajanju od dve godine [6]. U to vreme je preporuka klinike bila da se trening analiza radi najmanje godinu do godinu i po.

U Internacionalnom psihoanalitičkom žurnalu iz 1939. Šugar se navodi kao član Bečkog psihoanalitičkog društva [7]: „Sugar, Dr. Nikola, Knjeginje Ljubice ul. 32, Belgrade, Jugoslavia.“ (Int. J. Psycho-anal, 1939, 20:498). Zahvaljujući istraživanjima Petra Klajna zapisanim u njegovom magistarskom radu „Razvoj psihoanalize u Srbiji“ [6] sačuvani su neki podaci o Nikoli Šugaru.

NIKOLA ŠUGAR

Nikola Šugar je rođen 25. avgusta 1897. u Subotici, a zvanično je proglašen mrtvim 15. maja 1945. Stradao je kao Jevrej u nacističkim logorima. Njegovo ime je navedeno među „najmanje petnaest ubijenih od strane nacista“ [8] u Biltenu Internacionalnog psihoanalitičkog udruženja, a zaveden je kao član Bečkog psihoanalitičkog udruženja. Naime, nakon svoje trening analize Šugar je 1925. godine prešao u Beč gde je nastavio specijalizaciju iz psihijatrije kod Wagner-Jauregga, slušao Freudova predavanja, povezao se sa tadašnjim psihoanalitičarima i postao vanredni član Bečkog psihoanalitičkog društva. Redovni član istog društva je bio u periodu od 1933. do 1938., a onda se učlanio u Budimpeštansko psihoanalitičko društvo. U kratkom periodu koji je proveo u Beču Šugar je sarađivao sa Paulom Schilderom i bio s njim koautor članka "Zur Lehre von den schizophrenen Sprach-störungen", objavljenog u "Zentralblatt für die gesamte Neurologie

und Psychiatrie" 1926. godine. Krajem 1926. godine Šugar se vraća u Suboticu, i nakon odslužene vojske, započinje svoju privatnu praksu. Bio je poznat kao „lekar za alkoholizam“ po klijenteli koja je kod njega dolazila. 1937. godine seli se za Beograd i započinje saradnju sa Nikolom Popovićem, filozofom, prevodiocem i popularizatorom psihoanalize u tadašnjoj Srbiji. Nikola Popović je, u svojoj karijeri, bio šef Katedre za filozofiju, dekan Filozofskog fakulteta, prorektor Univerziteta, a tokom rata rektor Univerziteta. 1945. godine je osuđen na šest godina robjice kao kolaboracionista, jer je ostao na dužnosti rektora tokom okupacije. Poređenja radi, Felix Boehm, Šugarov analitičar, je nasledio predsedništvo nad Berlinским psihoanalitičkim društvom u vreme kada su Nemci počeli sa progonom Jevreja, ali je ostao u kontaktu sa S. Freudom i savetovao se povodom novonastale situacije, a nakon rata je nastavio saradnju sa Internacionalnim psihoanalitičkim udruženjem o čemu svedoče pisani tragovi Anne Freud.

N. Popović je „tridesetih godina održao seriju veoma posećenih predavanja na Kolarčevom univerzitetu iz oblasti psihoanalize i napisao dve knjige iz te oblasti“ [6]. Prva je proizašla iz njegovih predavanja i zove se „Predavanja iz psihoanalize“ u izdanju Gece Kona, Beograd, 1934. Druga je „Psihoanaliza – osnove učenja Sigmunda Frojda“, Geca Kon, Beograd, 1935. To su prve knjige na srpsko-hrvatskom jeziku u kojima je sistematski izložena psihoanalitička teorija. U Internacionalnom psihoanalitičkom žurnalu iz 1938. godine [9] Nikola Šugar je dao kritički prikaz „Predavanja iz psihoanalize“. Sinovac Nikole Popovića je Boško Popović, poznati profesor Psihologije lič-

nosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu u drugoj polovini XX veka.

Nikola Šugar je, sa grupom sledbenika, 1938. osnovao Psihoanalitičko društvo u Beogradu. Članovi su bili Lj. Dumić, V. Dvorniković, M. Đurić, Hugo Klajn, Vladislav Klajn, V. Matić, N. Popović i Lj. Živković. Sastanci su se odvijali jednom mesečno u kancelariji Nikole Popovića u dekanatu Filozofskog fakulteta do zabrane 1940. kada je dekanu Popoviću rečeno da je "politički nezgodno" da deluje psihoanalitičko društvo na fakultetu. Povremeni sastanci su se od tada održavali u Šugarovom stanu. Sastanci su se odvijali tako što bi jedan član grupe održao predavanje, a posle bi usledila diskusija ili razgovor. Nakon bombardovanja Beograda Šugar se peške vratio u Suboticu i tu radio do 1944. kada je deportovan u nacističke logore. Tokom svog boravka u Beogradu Šugar je na trening analizi imao, pored ostalih, dva buduća psihoanalitičara: Vladislava Klajna i Vojina Matića. O Matiću ćemo govoriti detaljno kasnije, s obzirom da je on nastavio rad Nikole Šugara. A što se tiče Vladislava Klajna da pomenemo da je njegov budući rad vezan za bolnicu „Dragiša Mišović“ u kojoj je 1956. osnovao psihoterapijsko odeljenje sa psihodinamskom orijentacijom. Predavanja o psihoanalizi koja je Vladislav Klajn držao u to vreme su smatrana „jeretičnim“. Na napade je Klajn odgovorio rekavši da će i dalje koristiti psihoanalizu u radu jer ta metoda pomaže.

Šugar je, stoga, na dva najznačajnija načina doprineo razvoju psihoanalize u Srbiji. Praktikovanjem trening psihoanalize ostavio je za sobom psihoanalitičare praktičare, a osnivanjem psihoanalitičkog društva je pokrenuo proces rada na

širenju i razvijanju psihoanalitičke misli u Srbiji.

Pre nego nastavimo prikaz istorijskog razvoja psihoanalize moramo da se zaustavimo i nakratko osvrnemo na rad Hugo Klajna koji nije doprineo razvoju na polju trening analize, već je najznačajniji doprinos dao u primenjenoj psihoanalizi (šekspirologija), zatim u tumačenju partizanske ratne neuroze, te u izdavaštvu (prevođenje i izdavanje Freudovih dela).

HUGO KLAJN

Rođen je 30. septembra 1894. u Vukovaru, a umro je 1981. u Beogradu. Medicinu je studirao u Beču. Studije je započeo 1912. a prekinuo ih je za vreme prvog svetskog rata kada je kao rezervni oficir – bataljonski lekar služio u Galiciji i Italiji. Diplomirao je 1918. godine. Tokom 1913. Hugo Klajn je odlazio na tromesečni kurs iz psihoanalize kod Viktora Tauska. Zatim je bio lično na razgovoru kod Freuda, u Berggasse 19, da bi dobio dozvolu da sluša njegova predavanja, što je bio Freudov zahtev u to vreme. Dobio je Freudovu vizit-kartu sa potpisom, kao vizu za njegova predavanja. U periodu 1921-23. Klajn se vratio u Beč da bi specijalizirao psihijatriju, a istovremeno je tražio od Freuda preporuku za psihoanalitičara koji bi ga primio na trening analizu. Freud je predložio Edwarda Hitschmanna, ali Hugo se odlučio za Paula Schildera koji je bio slobodnijih nazora.

Po povratku Hugo Klajn je radio na Guberevcu u psihijatrijskoj bolnici, a kasnije je preuzeo ordinaciju dr Subotića, po njegovoj smrti i na predlog njegove žene. Među njegovom klijentelom se našla i mlada pijanistkinja, Stana Đurić-Ribnikar, sa kojom se 1937. oženio i dobio si-

na. Tokom rata je radio u jevrejskoj bolnici (koje su nacisti namerno odvojili od ostalih bolnica) i kad je shvatio koja sudbina ga čeka simulirao je samoubistvo, a zatim izigravao pacijenta-depresivca, da bi se kasnije sklonio, promenio izgled (brada, naočale) i identitet u Uroša Kljajića. Predstavljao se kao profesor engleskog a žena mu je dolazila u posete kao učenica. U tom periodu Hugo Klajn je vodio dnevnik, neku vrstu samoanalize, koji je njegova žena čuvala u radnom stolu, ali je na kraju rata izgoreo zajedno sa njegovom bibliotekom.

Posle drugog svetskog rata Klajn je radio na nervnom odeljenju vojne bolnice, da bi ga nova vlast predložila za režisera u Narodnom pozorištu, zahvaljujući njegovim pozorišnim kritikama u predratnom, levo orijentisanom listu „Stožer“. Kako je počeo da režira, tako je počeo da predaje psihologiju na Dramskom studiju Narodnog pozorišta, a kasnije je predavao režiju na Akademiji za pozorište, film, radio i televiziju. Time je otpočela drugačija karijera za Hugo Klajna u kojoj nije bilo mesta za klinički rad ali je njegov doprinos primenjenoj psihoanalizi i izdavaštvu bio veliki.

Preveo je 1937. „Psihopatologiju svakodnevnog života“ S. Freuda i napisao predgovor „O psihoanalizi“. Objavio je 1939. članak o omaškama izazvanim nesvesnom željom za smrću deteta, „Fehlleistung infolge unbewusster Todeswünsche gegen das einzige Kind“ u „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse und Imago“ [10]. Napisao je 1945. „Ratna neuroza Jugoslovena“ koja je izdata tek 1955 [11], u kojoj daje tumačenje tzv. „jurišanata“, boraca-partizana koji su pokazivali specifičnu vrstu simptomatologije. Članak „Razvoj psihoanalize u poslednjim decenijama“ je

izašao 1958. kao predgovor izdanju Freudovog „Uvoda u psihoanalizu“. Takođe je napisao predgovor za Odabrana dela Sigmunda Freuda 1969. Ostali njegovi radovi vezani su za pozorište, a među značajnijim je zbirka tekstova „Šekspir i čoveštvo“ iz 1964.

VOJIN MATIĆ

Rođen je 25. jula 1911. godine u Zrenjaninu, a umro je 1999. u Beogradu [12]. Otac mu je bio jedini srpski lekar u gradu, a 1914. je optužen za veleizdajnika jer je održao govor protiv Austro-Ugarske, te je poslat za kaznu na front. Po završetku rata postavljen je za upravnika županijske bolnice u Velikom Beckereku, današnji Zrenjanin. Matić je poslat na studije medicine u Beč 1929. godine a nakon tri godine se vratio u Srbiju, zbog velike ekonomske krize, i nastavio studije u Beogradu. Tokom boravka u Beču Matić je slušao veoma posećena predavanja urologa Oswalda Schwarza, koji je držao kurs o psihoanalizi, psihosomatskim obolenjima i bračnim problemima. Matić je diplomirao 1936. i započeo specijalizaciju iz neuropsihijatrije kod prof. Stanojevića. Nikola Šugar je 1937. obišao Neuropsihijatrijsku kliniku i jedino je Matić bio zainteresovan za priključivanje psihoanalitičkom društvu. Iste godine Matić je započeo trening analizu kod Šugara koja je trajala oko tri godine i prekinuta je zbog rata. P. Klajn [6] navodi da je Matić 1950-51 sproveo i samoanalizu. Matić je 1941. položio specijalistički ispit iz neuropsihijatrije.

Tokom rata odveden je u zarobljenički logor u Nemačkoj u kojem je radio kao lekar i vodio neuropsihijatrijsko odeljenje. Po povratku u zemlju radio je kao asistent neuropsihijatrije kod prof. Vladi-

mira Vujića, jednog od boljih poznavalaca psihoanalitičkog učenja i čoveka koji je uveo psihološke predmete u studije neuropsihijatrije [13]. Učestvovao je 1947. u osnivanju Odseka za defektologiju pri Višoj pedagoškoj školi na kojem je bio honorarni predavač. Dobio je stipendiju Svetske zdravstvene organizacije (WHO) 1948. i proveo godinu dana u Parizu na specijalizaciji kod prof. Georgesa Heuyera, dečjeg psihijatra, i dr Fischgolda, specijaliste za EEG. Matić je hteo da nastavi svoju trening analizu u Parisu ali je sekretar Psihoanalitičkog udruženja, Sach Nacht, odugovlačio sa odlukom i na kraju saopštio da nema vremena za referencionu analizu. Matić je 1952. dao ostavku na asistenturu kod prof. Vujića i prešao na Filozofski fakultet na kojem je tada osnovano Odeljenje za Psihologiju. Iz početka je predavao kao asistent dečju psihopatologiju, da bi se penzionisao kao redovni profesor koji je, tokom svoje karijere, predavao Opštu psihopatologiju, Psihopatologiju dece i adolescenata i Mentalnu higijenu.

Matićev najznačajniji poduhvat je osnivanje Medicinsko-pedagoškog savetovališta 1953. godine [14]. Savetovalište se bavilo prvenstveno psihopatologijom dece i omladine, a po organizaciji je predstavljalo izrazito naprednu ustanovu na prostorima tadašnje Jugoslavije. Bilo je multiprofesionalno, tu su radili psihijatri (Milica Jojić-Milenković, Slavka Brzev), pedijatar (Ljiljana Milosavljević), psiholozi (Milica Marinkov, Katarina Radovanović, Nevenka Perović, Vladimir Petrović), pedagog (Branivoj Popović) i socijalni radnik (Vera Markičević). Na čelu sa Matićem oni su predstavljali snažan profesionalni tim čiji su međuljudski odnosi postali veoma prijateljski. Edukacija je bila sastavni deo posla i Matić je tim

uveo u posao dijagnostike, terapije i savetovanja. U radu su se koristili testovi, što se tada smatralo „buržoaskim“. Koristili su se testovi inteligencije (Binet-Simon, Raven) i projektni testovi (Rorschach za decu, MAPS, FAT, TAT, Machover test). U terapijskom radu se koristila individualna i grupna psihoterapija i savetovanje, zatim play-terapija, radna terapija, a obavljao se i socijalni rad. Održavali su se timski sastanci svake subote sa diskusijama, grupnim supervizijama slučajeva, a na pojedine sastanke i seminare su dolazili i studenti psihologije. Koliko je napredan bio timski rad u to vreme govori činjenica da je tek 70-tih grupa psihoterapeuta iz Beča držala edukaciju o timskom radu na prostorima tadašnje Jugoslavije. Savetovalište je posedovalo prostoriju za play-terapiju sa jednosmernim ogledalom za posmatranje dece i terapije. Nakon deset godina rada predloženo je da se savetovalište kao „nepotrebno“ ukine. Više od dvanaest komisija je razmatralo ovaj zahtev da bi jednog ponedeljka zaposleni zatekli inventar na hodniku a usmeno im je rečeno da se isele.

U periodu kada je osnovano i radilo Medicinsko-pedagoško savetovalište osnivanju je još dva slična odeljenja psihodinamske orijentacije [15]: Mirko Švrakić osniva 1952. psihijatrijsko odeljenje „Avala“ u okviru Neuropsihijatrijske klinike u Beogradu na kojem se tretiraju neurotska oboljenja na psihodinamski način, a Vladislav Klajn osniva 1956. psihoterapijsko odeljenje u bolnici „Dr Dragiša Mišović“.

Najveću zaostavštinu iz perioda savetovališta (pa i kasnije) čini Matićev rad kao trening analitičara kada je i veliki broj njegovih tadašnjih saradnika prošao analizu kod njega. Na taj način je Matić nastavio tamo gde je Šugar bio onemogu-

ćen ratom i vlastitom smrću. U tom periodu su kod njega trening analizu prošli Milica Jojić-Milenković, Ljiljana Milosavljević, Slavka Brzev, Milica Marinkov i Vladimir Petrović. Analiza je imala učestalost pet puta nedeljno i trajala je najmanje četiri godine. Od nabrojanih Matićevih analizanada Ljiljana Milosavljević je prešla na polovini analize u Zagreb i dovršila svoju trening analizu kod zagrebačkog psihoanalitičara Stjepana Betlheima, direktnog člana IPA od 1953 [16]. U kasnijem periodu trening analizu (po manje strogim pravilima) su prošli i mnogi drugi psihijatri i psiholozi. Među njima su i zvanično priznati psihoanalitičari od strane Internacionalnog psihoanalitičkog udruženja: Tamara Štajner-Popović, Aleksandar Vučo, Vojislav Čurčić, Vesna Brzev, Ivanka Dunjić i Marija Vezmar.

Najznačajniji teorijski doprinos psihoanalitičkoj teoriji Matić je dao u članku „Uloga razvoja hvatanja u prevazilaženju anaklitičkog straha“ koji je objavljen u Analima zavoda za mentalno zdravlje 2 iz 1970. Analizirao je ulogu ruke u prvih godinu dana života kada ona postaje predobjekat koji preuzima na sebe neke majčinske funkcije kao što su pribavljanje oralnog zadovoljstva sisanjem prsta, kožno-mišićne prijatnosti dodirivanjem tela, te vizuelne gratifikacije gledanje ruke uz osmeh. U anaklitičkom periodu je razlikovao funkciju introjeksijske stavljajući predmeta u usta, kao i funkciju ovladavanja strahom od napuštanja kroz bacanje predmeta iz ruku. U kasnijem razvoju majka postaje objekat nezavisan od Ega a ruka postaje deo Ega deteta.

Drugi izuzetan teorijski doprinos Matić je dao na polju paleopsihologije – primene psihoanalitičke teorije na objektni razvoj čovečanstva i mitske prošlosti.

Glavni radovi iz te oblasti štampani su u publikacijama „Zaboravljena božanstva“ [17], te „Psihoanaliza mitske prošlosti“ I [18], II [19] i III [20]. U njima Matić pokazuje kako se razvoj čovečanstva može razumeti primenom psihoanalitičke teorije razvoja i analizira niz južnoslovenskih mitova pokazujući primenu svojih pretpostavki.

Vojin Matić je posedovao niz kvaliteta [14]. Bio je poliglota (govorio je devet jezika), širokog obrazovanja, neverovatan rukovodilac, veoma empatičan, sa izuzetnim razumevanjem za ljudske slabosti. Posebno želimo da istaknemo kvalitete koji su došli do izražaja u njegovoj borbi za razvoj psihoanalize u Srbiji (Matić se borio na, njemu svojstven, tihi „matićevski“ način). Kad je Matić počeo da razmišlja o analitičkoj obuci za zaposlene u savetovalištu prvo je želeo da dovede trening analitičara iz Mađarske. Kad se ideja pokazala neizvodivom Matić je pokazao retku sposobnost da razdvoji unutar sebe uloge rukovodioca i trening analitičara, što je ljudski i profesionalno izuzetno težak zadatak. Pored toga, Matić se nije plašio da sagleda da njegovi analizandi mogu više da napreduju nego što analiza s njim može da im pruži, pa ih je slao kod drugih analitičara. Takođe je, svo vreme, bio u kontaktu sa novinama u psihoanalizi i stalno pratio literaturu iz date oblasti. Bio je snažna podrška svojim đacima koji su bili poznati u stručnim krugovima kao „matićevci“, a ta podrška mu se vraćala istom snagom kad god mu je bila potrebna. Uvek je težio za zvaničnim priznanjem psihoanalize u Srbiji i na kraju mu se želja ispunila zahvaljujući borbi njegovog sledbenika Tamare Štajner-Popović. Na kongresu u San Francisku 1995. izabran je, zajedno sa Tamarom, za punopravnog člana Internacio-

nalnog psihoanalitičkog udruženja i dobio je posebno priznanje i povelju za razvoj psihoanalize.

„MATIĆEVCI“

Analizandi Vojina Matića iz perioda Medicinsko-pedagoškog savetovališta su prebačeni, po ukidanju savetovališta, u različite ustanove kako bi se onemogućio njihov timski rad. Postojala je ideja da se svi prebace u novoosnovani Zavod za mentalno zdravlje (danas Institut) ali to se nije desilo. Slavka Brzev je prebačena u školski dispanzer Doma zdravlja „Boris Kidrič“ (na kojem je formirano psihološko savetovalište zajedno sa Katarinom Radovanović i Ksenijom Kondić), Milica Jojić-Milenković u Zavod za mentalno zdravlje na odeljenje psihoza, Milica Marinkov takođe u Zavod, Ljiljana Milosavljević na Institut za majku i dete, Vladimir Petrović na Filozofski fakultet. Značajni poduhvati su bili osnivanje bračnog savetovališta pri Zavodu za mentalno zdravlje 1965., osnivač Milica Jojić-Milenković, i psihološkog savetovališta na Filozofskom fakultetu 1976., osnivač Vladimir Petrović.

Mnogi „matićevci“ su bili asistenti i predavači na Filozofskom fakultetu. Milica Jojić-Milenković je bila predavač na predmetu Opšta psihopatologija, Vladimir Petrović na predmetima Mentalna higijena i Psihopatologija detinjstva i mladosti, da bi od 1970. predavao Osnove psihoterapije i savetovanja. Njegovo je mesto na predmetima Psihopatologija detinjstva i mladosti i Mentalna higijena preuzela Ksenija Kondić.

Sada ćemo ukratko reći nešto o najznačajnijim „matićevcima“, kako su tada

zvali učenike Vojina Matića, iz perioda šezdesetih i sedamdesetih, a s obzirom na doprinos daljem razvoju psihoanalize.

Milica Jojić-Milenković

Rođena je 1928. u Peći kao jedno od petoro dece, a preminula je 06. marta 2008. Otac, diplomirani filozof, je biran za narodnog poslanika u dva navrata nakon prvog svetskog rata, a zatim je bio direktor gimnazije u Peći. Za vreme drugog svetskog rata je bio zarobljenik u italijanskom zatvoru a streljan je 1945. kao saradnik okupatora. Majka je bila edukator za žene na Institutu kralja Nikole. Milica je završila medicinski fakultet u Beogradu i specijalizirala psihijatriju.

Tokom rada u Medicinsko-pedagoškom savetovalištu Milica je često radila sa roditeljima jer je smatrala da je to neophodna dopuna terapiji dece. Na Zavodu se bunila protiv šturih naznaka u anamnezama tipa „imala je loš brak“ koje ništa konkretno ne govore o bračnim problemima. Njeni nalazi su uvek pisani dinamski, tj. sa psihoanalitičkim tumačenjem. Da li je to bio razlog da je izaberu da osnuje bračno savetovalište, prvo takve vrste u tadašnjoj Jugoslaviji, nije poznato. U svakom slučaju, savetovalište je ubrzo dospelo na dobar glas i razvila se saradnja sa Centrima za socijalni rad i sudovima. Savetovalište je postalo drugostepena komisija za dodelu dece nakon razvoda.

Pored aktivnosti u Bračnom savetovalištu, Milica je radila kao šef Odseka za psihoze, predavala Opštu psihopatologiju na Filozofskom fakultetu, radila kao konsultant i nadzor u Domovima zdravlja, Centrima za socijalni rad, Domovima za nezbrinutu decu, Domovima za

vaspitno zapuštenu decu i slično. Za svoj rad dobila je niz priznanja. Svoju doktor-sku tezu „Psihodinamika bračnih odno-sa“ nije nikad odbranila. U Beogradu ni-su hteli da prihvate doktorski rad koji ne-ma istraživanje sa statističkim analizama, a u Zagrebu su prevodili dokumentaciju na „hrvatski jezik“ u vreme kada se kori-stio srpsko-hrvatski ili hrvatsko-srpski je-zik (to se dešavalo 1972. u vreme tzv. „maspoka“).

Milica je bila veoma široke kulture, stalno je išla na koncerte, izložbe i pratila nova izdanja iz umetnosti. Tako se desilo da je velik broj njenih klijenata bio iz oblasti umetnosti ili istorije umetnosti. Bila je ekspert da putem jezgrovitih inter-pretacija pomogne ljudima i u kratkim psihoterapijama. Tek nakon penzionisa-nja mogla je da se posveti didaktičkom psihoanalitičkom radu te je imala nekoli-cinu stručnjaka na trening analizi (pored ostalih i autora ovog teksta), učestvovala u komisiji za skrining (prijem na edukaci-ju za psihoanalitičara), i kao supervizor. Jedina je od Matića dobila zvanično pri-znanje da je osposobljena za grupnu ana-litičku psihoterapiju te je vodila edukativ-ne grupe u Podgorici. U vreme kada se teško dolazilo do literature, prevela je za-jedno sa suprugom „Ja i mehanizmi od-brane“ Anne Freud, prevod koji se kori-stio kao skripta među kolegama. Primlje-na je 1999. godine u Internacionalno psi-hoanalitičko udruženje kao punopravni član [21].

Ljiljana Milosavljević

Ljiljana Milosavljević je rođena 30. aprila 1928. godine u Beogradu. Tu je za-vršila medicinski fakultet i muzičku aka-demiju (na harfi), a kasnije je specijalizi-

rala pedijatriju. Pored Vojina Matića njen trening analitičar je bio Stjepan Betelheim iz Zagreba. Nakon Medicinsko-pedagoškog savetovališta prebačena je na Odelje-nje za mentalnu higijenu Instituta za maj-ku i dete na kojem je 1963. osnovala Sa-vetovalište za mentalnu higijenu.

Ljiljana je dala značajan doprinos raz-voju psihoanalize svojim didaktičkim ra-dom. Osam stručnjaka je kod nje prošlo trening analizu. Među njima je i Petar Klajn (koji je magistrirao na temi „Raz-voj psihoanalize u Srbiji“) koji je učestvo-vao u naporima za zvanično priznanje psihoanalize 90-tih ali je prerano umro usled teške bolesti. Takođe je delovala kao član skrining komisije i supervizor. Primljena je 1999. u Internacionalno psi-hoanalitičko udruženje kao punopravni član [21]. Među svojim analizandima ce-njena je po svojim empatijskim sposob-nostima, a sama kaže da je rano uvidela značaj kontratransfera u radu sa klijenti-ma. Poznata je po svojim uspesima u ra-du sa agorafobičarima. Prva se bavila sa dečjom psihosomatikom, pored Ksenije Kondić, što je predstavljeno radovima na svetskim kongresima.

Vladimir Petrović

Rođen je 17. juna 1929. u Beogradu, a umro 14. decembra 1996. Završio je Filozofski fakultet, odsek za psihologiju, a doktorirao je na temu „Emocionalne smetnje i uspeh u školi: porodica kao motivacioni faktor“ 1965. godine. Na-kon rada u Medicinsko-pedagoškom sa-vetovalištu Vladimir Petrović je prešao na Filozofski fakultet i kasnije je vodio predmet Osnovi psihoterapije i savetova-nja u okviru kojeg je ceo semestar posve-tio predavanjima psihoanalitičke tehnike. Osnivač je Psihološkog savetovališta na

Filozofskom fakultetu u okviru kojeg su radili volonteri i pružali psihoterapijske usluge studentima Univerziteta. U okviru savetovališta je okupljao jednom nedeljno studente-postdiplomce zainteresovane za psihoanalizu. Na sastancima su se prikazivale interne prezentacije radova psihoanalitičara, vodile diskusije na razne teme iz psihoanalize i radile supervizije u grupi. Petrović je bio aktivan i kao trening analitičar. Od njegovih studenata-postdiplomaca petoro je dobilo međunarodnu licencu psihoanalitičara (od toga su dvoje išli kod njega na trening analizu).

Ksenija Kondić

Rođena je 13. jula 1934. u Brčkom [22]. Roditelji su se školovali u Austro-Ugarskoj, majka je završila muzičku školu u Beču (klavir), a otac višu trgovinsku u Gracu (bio je stručnjak za spoljnu trgovinu). Ksenija je prvi put čitala Freuda na nemačkom sa 16 godina zahvaljujući ujaku, izuzetno obrazovanom čoveku koji je diplomirao prava u Beču. Ksenija je maturirala u prvoj generaciji klasične gimnazije gde je učila i latinski i starogrčki.

Završila je Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, a doktorirala na temu „Povezanost dečjih neurotičnih smetnji sa strukturom ličnosti, odnosno patologijom roditelja“ 1980. Treća je u tadašnjoj Jugoslaviji završila specijalizaciju iz medicinske/kliničke psihologije (posle Josipa Bergera i Lile Jovanović), a prva sa prikazom kliničkog slučaja. Završila je trening analizu u trajanju pet godina kod dr Slavke Brzev-Mančić, kao i dvogodišnju edukaciju iz play-terapije. Godinu dana je bila na superviziji kod prof. dr Vojina Matića.

Radila je dve i po godine u Centru za cerebralnu paralizu, sprat ispod Medicin-

sko-pedagoškog savetovališta u kojem je radio prof. dr Vojin Matić, i učestvovala je kao stalni gost na njegovim sastancima. Zatim je deset godina radila u Školskom dispanzeru Doma zdravlja „B. Kidrič“. Na Filozofski fakultet je došla sa trinaest godina kliničkog iskustva i edukacijom iz psihoanalize. Završila je karijeru kao redovni profesor Psihopatologije detinjstva i mladosti i Mentalne higijene.

Jedan je od osnivača, predavača i supervizora (pored V. Matića, V. Petrovića, i ostalih) subspecijalizacije iz analitički orjentisane psihoterapije pri Medicinskom fakultetu. Takođe je jedan od osnivača, pored devet koleginica, prvog privatnog psihološkog savetovališta „Psihološki krugovi“ 1990. Poznata je po svom angažmanu na televiziji na kojoj je učestvovala kao gost ili voditelj u preko 150 emisija školskog, obrazovnog i naučnog programa (većinom sa Ilijom Dobrivojevićem, dinamski orjentisanim psihologom).

Uvela je svoje poznavanje ego-psihologije u programe na fakultetu. Sa Tamarom Štajner-Popović je prevela Pola Federna „Ego psihologija i psihoze“ koja se koristila interno kao skripta u vreme kada se teško dolazilo do literature. Učestvovala je u radu na priznavanju psihoanalize u Beogradu ali je usled medicinskih i tehničkih razloga ostala bez zvaničnog priznanja Internacionalnog psihoanalitičkog udruženja.

INSTITUCIONALIZACIJA PSIHOANALIZE U SRBIJI

Od 1938. kada je Nikola Šugar osnovao psihoanalitičko društvo u Beogradu koje je prestalo sa radom početkom II svetskog rata, gotovo pola veka nije bilo

pokušaja da se psihoanalitičari okupe u institucionalnom okviru. Težnja Vojina Matića je bila da se prizna psihoanaliza u Srbiji od strane Internacionalnog psihoanalitičkog udruženja (IPA). Svoju energiju je usmerio na klinički rad, edukacije i pisanje, a ne i na osnivanje nacionalnog udruženja. Tek krajem osamdesetih se pojavljuje Društvo za proučavanje psihoanalitičkog metoda koje je nastalo radi inicijative u izdavačkoj delatnosti. Ideju je dao Dragan Vukotić, analizand Vladimira Petrovića, a u društvu je okupio grupu koja se sastajala u Psihološkom savetovalištu na Filozofskom fakultetu. Društvo je pokrenulo štampanje zbornika radova koji je sadržavao Frojdove spise o psihoanalitičkoj tehnici bitne za razumevanje psihoanalitičkog metoda i prakse. Prvi tom Spisa o psihoanalitičkoj tehnici se pojavio 1990 [23]. Drugo društvo, okupljeno zbog rada na edukaciji iz psihoanalize, osnovano je početkom devedesetih na inicijativu Tamare Štajner-Popović i zvalo se Beogradsko društvo za razvoj psihoanalize. Društvo je brojalo preko pedeset članova od kojih su neki završili didaktičku analizu, a većina je tek bila u edukaciji.

Povoljna okolnost za institucionalizaciju psihoanalize u Srbiji je došla od predsednika Evropske psihoanalitičke federacije (EPF), Han Groen-Prakken. Ona je bila zainteresovana za širenje psihoanalize u zemljama tzv. Istočne Evrope, odnosno zemljama koje su bile pod Sovjetskim savezom u Istočnom bloku. Iako tadašnja Jugoslavija politički nije pripadala Istočnom bloku uvrštena je među zemlje Istočne Evrope radi širenja psihoanalize. Novembra 1990. je u Beogradu održan Drugi EPF Istočno Evropski Seminar. Han Groen-Prakken [24] je zapisala da su kolege sa Istoka željne treninga i pokazuju zavidnu analitičku sposobnost.

Napore Han Groen-Prakken je podržala IPA koja je formirala potkomitet za Istočnu Evropu sa kopredsednicima Han Groen-Prakken i John Kafkom. Na 38. kongresu IPA 1993. u Amsterdamu Tamara Štajner-Popović je dogovorila sa kopredsednicima način na koji bi se pokrenula institucionalizacija psihoanalize u Srbiji [25]. Supervizijom kandidata je trebalo bar četvoro da bude primljeno u direktno članstvo IPA kako bi se oformila Studijska grupa kao preduslov za stvaranje nacionalnog psihoanalitičkog društva. Tako se i desilo. Nakon niza supervizija na 39. kongresu IPA 1995. u San Francisku u članstvo IPA su primljeni Vojin Matić, Tamara Štajner-Popović, Aleksandar Vučo, Ivanka Jovanović-Dunjić, Gordana Marinkov-Vulević, Vida Rakić-Petroi i Milorad Vukašinić. Vojin Matić je tada dobio povelju za posebne zasluge u razvoju psihoanalize na ovim prostorima. Na osnovu toga je 1996. oformljena Studijska grupa kao prvi stadijum zvaničnog priznanja psihoanalize u Srbiji. Uz podršku Komiteta sponzora od strane IPA Beogradska studijska grupa je prerasla 2004. u Beogradsko psihoanalitičko društvo, a 2007. je dobijen status ravnopravnog društva IPA na 45. kongresu održanom u Nju Orleansu.

ZAKLJUČAK

Psihoanaliza je prisutna na prostoru Srbije sa pojavom Nikole Šugara između dva svetska rata. Nakon II svet-skog rata ona je nastavila da se razvija zahvaljujući entuzijazmu i edukativnom radu Vojina Matića. Institucionalno priznanje od strane IPA psihoanaliza u Srbiji je dobila tek krajem XX veka zahvaljujući, pre svega, naporima Tamare Štajner-Popović.

HISTORY OF PSYCHOANALYSIS IN SERBIA IN THE TWENTIETH CENTURY

Boris Kordić

Faculty of Security Studies, University
of Belgrade, Belgrade, Serbia

Literatura:

1. Breuer J. & Freud S. Studies on hysteria. Standard Edition 2. New York. Basic Books Inc; 1895.
2. Kordić B. Psihička realnost u klasičnoj psihoanalitičkoj teoriji. Engrami - časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline. 2009; 31(3-4): 69-76.
3. Barišić J. Frojd i seksualnost - povodom 150-godišnjice rođenja Sigmunda Frojda. Engrami - časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline. 2006; 28(1-2): 43-51.
4. Freud S. The interpretation of dreams. Parts I and II. Standard Edition 4-5. New York. Basic Books Inc; 1900.
5. Freud S. On the history of the psychoanalytic movement. Standard Edition 14. New York. Basic Books Inc; 1914.
6. Klajn P. Razvoj psihoanalize u Srbiji. - magistarski rad. 1980.
7. List of Members of the International Psycho-Analytical Association. Int. J. Psycho-Anal. 1939; 20: 498-515.

Summary

The development of psychoanalysis in Serbia was presented through the work of people in Serbia who spread psychoanalytic thought and practice through clinical and educational work. There were two main criteria for selection: a. didactic analysis, and b. establishment of associations. The first analysed psychoanalysts in Serbia were Nikola Sugar and Hugo Klein. After World War II Vojin Matic, which had passed three years in didactic analysis by Nikola Sugar, continue with educational activities and didactic analysis which passed about thirty candidates with him. The first round of his analysands was named "maticévcı" and they had continued with the educational work and didactic analysis of candidates. At the end of the twentieth century Tamara Steiner-Popovic launched a campaign of international recognition of psychoanalysis in Serbia that ended in 2004 when Belgrade Psychoanalytical Society has become an equal member of the International Psychoanalytic Society.

Key words: history of psychoanalysis, Vojin Matic, Belgrade Psychoanalytical Society, International Psychoanalytical Association

8. Freud A. Bulletin of the International Psycho-Analytical Association. Bul. Int. Psychoanal. Assn. 1949; 30:178-208.
9. Sugar N. Predavanja Iz Psihoanalize [lectures on Psycho-Analysis]. Int. J. Psychoanal. 193; 19: 242-244.
10. Klajn H. Fehlleistung infolge unbewusster Todeswünsche gegen das einzige Kind (A Symptomatic Act in Consequence of an Unconscious Death Wish Against the Only Child). Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse und Imago. 1939; 24 (3).
11. Klajn H. Ratna neuroza Jugoslovena. Beograd. Sanitetska uprava JNA; 1955.
12. Legende Beogradskog Univerziteta. Vojin Matic 1911-1999. 2008. Univerzitet u Beogradu, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“. preuzeto sa: http://www.unilib.bg.ac.rs/o_nama/izlozbe/Vojin%20Matic/Vojin%20Matic.pdf
13. Milovanović S. Prvi srpski psihijatri. Srpski arhiv za celokupno lekarstvo. 2006; 134(9-10): 457-465.
14. Kordić B. Intervju sa prim. dr Milicom Jojić-Milenković. 2006.
15. Milovanović S, Jašović-Gašić M, Pantović M, Đukić-Dejanović S, Jovanović AA, Damjanović A & Ravanić D: The historical development of psychiatry in serbia. Psychiatria Danubina. 2009; 21(2): 156–165.
16. Kordić B. Intervju sa prim. dr Ljiljanom Milosavljević. 2006.
17. Matic V. Zaboravljena božanstva. Beograd. Prosveta; 1972.
18. Matic V. Psihoanaliza mitske prošlosti I. Beograd. Prosveta; 1976.
19. Matic V. Psihoanaliza mitske prošlosti II. Beograd. Prosveta; 1979.
20. Matic V. Psihoanaliza mitske prošlosti III. Beograd. Prosveta; 1983.
21. Tufnell V. Business Meeting. Bul. Int. Psychoanal. Assn. 2000; 81: 408-412.
22. Kordić B. Intervju sa prof. dr Ksenijom Kondić. 2007.
23. Freud S. Spisi o psihoanalitičkoj tehnici I. Ed, Vukotić, D. Beograd. Društvo za proučavanje psihoanalitičkog metoda; 1990.
24. Groen-Prakken H. Message from the President. Bulletin EPF 1991; 36.
25. Vučo A. Psihoanaliza i zvanično u Srbiji. Psihoterapija. 1996; 1: 72-75

Boris Kordić
 Faculty of security studies,
 University of Belgrade, Belgrade, Serbia
 Gospodara Vučića 40, 11040, Belgrade
 Tel: +381(0)63 8898227
 kordic_b@yahoo.com